

(2)
KİRİL ELİFBASINI ÖĞRENMEK NE KAZANDIRIR İNSANA?
Dr. Emrullah GÜNEY²

1988’de Iğdır’a gitmiştim.

Burada yayımlanan Türkçe gazete Latin harfleriyle basılıyordu.

Hemen doğuda Nahcivan Özerk Cumhuriyeti’ndeki jurnallarda Türkçe, Kiril alfabesiyle çıkıyordu.

Güneydoğudaki İran’da, Tebriz’de molla yönetimi Türkçe gazete yayımına izin verseydi, dilimiz Arap elifbasıyla yazılacaktı.

Aras üzerindeki Alican kapısından sonra Ermenistan’a giriliyordu. Orada kalmışsa Azeri Türkleri, belki de Ermeni alfabesini kullanarak Türkçe yazıp okuyacaklardı.

Batı Trakya Türkleri, Türkçeyi bizim gibi Latin harfleriyle kullanıyorlardı eğitimde, yayında.

Bilmiyorum Grek alfabesiyle de çıkıyor muydu bazı gazeteler, dergiler. Bulgaristan Türkleri ve Moldova’daki Gagauz Türkleri de Kiril alfabesini kullanıyorlardı kitaplarda, dergilerde.

Makedonya’da, Kıbrıs’ta Türkçe yine bizim gibi Latin harfleriyle yazılıp okunuyordu. Kerkük’te Türkçe gazeteler de, binbir zorlukla Arap elifbası ile yayımlanıyordu.

.....

Beyazıt Sahafı Çarşısını geziyorum.

Bir dükkanın önünde, baktım Kiril alfabesiyle yayımlanmış nefis iki kitap: Azerbaycan Halçaları... Halı sanatının gelişmesini örneklerle veren, iyi kağıda basılmış, ciltli bir eser idi bu. Diğeri de yine aynı güzellikte, büyük boy bir betik: Nizami Gencevi... Can sıkıntısından ne yapacağımı bilemeyen bir delikanlı oturuyordu dükkanın önünde. Lise öğrencisi üniforması vardı üzerinde.

Sordum : “Bu yazıyı okuyabiliyor musun?”

Burnundan soluyarak yanıtladı. Daha doğrusu tısladı : “Hıh! Rus gavurunun yazısı.”

Sesinde nefretin, tiksintinin tüm tınları vardı.

“ Alfabenin Rusu, Amerikani, islami, gavuru olmaz. Öğren bu alfabeyi. Ufkun genişlesin !”

İstanbul dünyada en önemli kültür odağı, ekin ortacı. Taa 1453’ten bu yana. Tebriz, Buhara, Taşkent, Semerkant, Baku, Gence, Üsküp, Kerkük, Bahçesaray, Konya, Bursa gibi...

“ Önemli olan Türk kültürüne katkıdır,” dedim.” Kiril alfabesiyle de yapılıyor bu hizmet, bu katkı.”

Bir lise öğrencisinin bağnaz tutumu beni düşündürdü.

Küçümseyerek baktı bana, sırttı.” Git işine be adam, zaten canım sıkkın.”

Ağzından söz olarak bunlar çıkmadıysa da, ben anladım ne demek istediğini.

.....

1978-85 arasında görev yaptığım Fırat Üniversitesi’ne, emekli öğretim üyeleri yılların birikimi kitaplıklarını bağışladılar. Rahmetli Prof Cemal Arif Alagöz de birçok değerli kitabını göndermişti. Dekanlık bizi görevlendirdi bunların kaydı için. 1930’lu yıllarda Azerbaycan’da basılmış coğrafya kitapları çıktı kutulardan. Latin harfleri kullanılmıştı. Bazıları değişikti. Araştırınca öğrendim ki, Azerbaycan, bizden 2 yıl önce Latin alfabesine geçmiş. 1926-39 arasında Latin esasına dayalı alfabeği kullanmışlar. Sonra, Stalin’in bastırmasıyla Kiril

---

² Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi-Diyarbakır/TÜRKİYE.

elifbasına geçilmiş. Bu arada pek çok kitap yayımlanmış. Ben coğrafya kitaplarından epey yararlandım. Notlar aldım, bilgiler aktardım defterler dolusu. Yer yer bizden farklı kullanılıyordu coğrafya terimleri. Buzul yerine buzlak, sıcaklık yerine istilik, sahil yerine çimerlik ,ova yerine düzenlik gibi... Bunları da öğrenmekte, bazılarını derslerimde, yazdığım makalelerde kullanmakta yarar gördüm. Azerbaycan yayın dünyasıyla ilk karşılaşmam böyle oldu. İlgim, sevgim giderek arttı.

1985 güzünde, 1 ekim günü Dicle Üniversitesi'nde göreve başladığımda Yardımcı Doçent olmanın "havasını" yaşıyordum. Eski Eğitim Enstitüsü Eğitim Fakültesi'ne dönüştürüldükten sonra, doktoralı elemanların atanmasıyla öğretimde niteliğin yükselmesi umulmaktaydı. Benim gibi doktoralı öğretim üyesi sayısı ancak 3 idi. Salt dekan vekili Doçent idi. Profesör ise hiç yoktu.

O ders yılının sonunda Erzurum'dan Doç Dr Ensar Aslan geldi. Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölüm başkanı oldu. Bir söyleşi sırasında , içinde bulunduğum durumu anlattım. Sıkıntılarıma dile getirdim.

" Ben Azerbaycan'ı, oradaki meslekdaşlarımı, yapılan yayınları merak ediyorum," dedim.

Dedi ki: " Atatürk Üniversitesi'ne pek zengin kitaplığını bağışlayan **Prof Dr Abbas Zamanof** var. Azerbaycan Elmler Akademiyası azası. Ona bir mektup yaz. Sana kitap gönderecektir."

Adresi tam bilmesem de bir mektup yazdım. "Delikanlım" diye başlayan pek içten, güzel mektup ancak 2 ay sonra geldi. Çünkü, daha ilişkiler sıkı değildi ve Sarp Sınır Kapısı, Nahçıvan Hasret Kapısı açılmamıştı. Prof Zamanof, Azerbaycan'da coğrafi kitaplar, magazinler yayımlandığını , dünya çapında büyük eserler üretildiğini belirtiyor ve mektubumu Akademik **Prof Dr Hasan Alief**'e verdiğini açıklıyordu. Merhum Alief, günümüzde Azerbaycan Respublikasının prezidenti İlham Alief'in amcasıydı. Bir süre sonra bir bağlama (paket, koli) geldi. Prof Alief göndermişti. İçinden kendi kitapları, başka eserler, dergiler çıktı. O zaman, Azerbaycan Respublikası Etraf Mühiti Mühafize Cemiyeti Sedri idi. **Heyecan Tebili** adlı pek güzel, ciltli, iyi kağıda basılmış, içinde renkli fotoğrafların olduğu kitabı seçip okumağa çalıştım. Fakat, harfleri tanıımıyordum. Ne yapmalı? Bilemedim. O gece Kiril harfleriyle bir cidal, bir kabus yaşadım. Sabah uyanınca sağlam kafayla düşündüm. AnaBritannica Ansiklopedisi'nde Kiril Alfabesi maddesini buldum, her harf bizim hangi harfimize karşılık geliyor. Tek tek yazdım. Birkaç kez denedim. Sonra, başladım Heyecan Tebili'ni okumağa. Bu, olağanüstü güzel, yararlı bir kitaptı. Çevre Koruma, Ortam Bozulması sorunları, milli parklar, koruklar ve koruma önlemleri... Her gün bir bölüm okuyordum. Alfabeyi yeni öğrenmeğe başlayan bir bala, bir cavan oğlan gibi okumağa çalışırken eşim, oğullarım bana gülüyordu. Böyle böyle bu kitabı bitirdim. O zamana değin **Semed Vurgun**'u da tanıımıyordum. Kitapta metin içinde bu büyük şairden şiir dizeleri vardı. Giderek Azerbaycan doğasını, insanını, kültürünü, yazını, uygarlığını daha iyi tanıdım. Sıra dergilere geldi. Gençlik, Azerbaycan Tebieti, Ulduz, Odlar Yurdu... Onların da işime yarayan bölümlerini okudum, bazılarını Türkiye Türkçesine aktardım ve Tabiat ve İnsan Dergisine (Türkiye Tabiatını Koruma Derneği yayın organı) gönderdim, birçoğu yayımlandı.

Baku'da yayımlanan Gençlik Dergisi'ne bir yazı gönderdim. "Dostun Köhnesi" adıyla yayımlandı. Ondan sonra bana çok sayıda kitap, dergi bağlamaları gelmeğe başladı. Prof Dr Budag Budagov, Prof Dr Abdürrehim Hacızade, Dr Nabief Alipaşa Alibeg, Dr Şelale İbrahimova gibi bilim insanları, coğrafyacılar, Azerbaycan'ı öğrenmek için istekli meslekdaşlarını, beni unutmadılar. Ardı ardına atlaslar, kitaplar gönderdiler ve sürekli canlı tuttular ilgimizi.

Avanos El Sanatları ve Turizm Festivali'ne Azerbaycan'dan konuklar gelecekti. Sarp Sınır kapısında bekledim onları ve Çankaya Belediye Başkanlığı'nın verdiği otobüsle alıp

getirdim Avanos'a. Rehberlik ve mihmandarlık yaptım. Bir hafta boyunca, toplam kırkbir Azerbaycanlı kardeşimle birlikte güzel günler geçirdik. İçlerinde ses sanatçıları, tiyatro oyuncularını, ressamı, bilim adamları, milletvekilleri vardı. Bize birçok kitap armağan ettiler. Bu arada Ürgüp'e , Nevşehir'e götürüp gezdirdik. Daha sonra İstanbul'a uğurladık konuklarımızı. Şişli Belediye Başkanı Fatma Girik Hanım'ın dost çağrısına uyup , ayrıldılar yöremizden.

Azerbaycan'dan gönderilen kitapları okumadığım tek bir günüm geçmiyordu. Şiir, öykü, roman, bilimsel yazılar...Geniş Sovyet Coğrafyasında ne tür yayın varsa, Azerbaycan ziyahları (aydınlar, münevverler) bunları Azeri Türkçesine çevirip yayımlamışlardı. Biz, böylece Rusca öğrenmeden, Sovyet yayınlarını izleme olanağına kavuşmuş oluyorduk.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü iken, İlahiyat Fakültesinden hemşehrim Dr Mehmet Azimli (Sille,Konya) ziyaretime geldi. Söyleşi sırasında Doçent olabilmesi için bir çalışmaya başladığımı, fakat ilerletemediğini anlattı. Abbasilere karşı ayaklanan sergerde Babek konusunu işliyormuş. Azeri kaynaklara ulaşamamış. Çünkü Kiril elifbasını öğrenememiş. Birisi anlatmış benim bunu bildiğimi. Başladık çalışmaya. Her gün bir saat süreyle. Kısa zamanda öğrendi Dr Azimli bunu. Babek ile ilgili bir kitap da yayımladı. Önsözünde bir vefa örneği vererek bana teşekkür etti. Bu kitap, onun Doçent olmasında etkili oldu.

Türk Dili ve Edebiyatı bölümünün öğretim elemanlarından, isteyenlere, istekli olanlara da , vakit ayırıp, üşenmeden, erinmeden öğrettim Kiril elifbasını. Unutmayan, geliştiren yararını görmüştür. Büyük oğlum Umut, İTÜ Mimarlık Fakültesi'ni bitirdikten sonra, bir ara, geldiği Diyarbakır'da Kiril elifbasını öğrenerek, Azerbaycan'da, mesleği ile ilgili neler olduğunu öğrenmek istediğini söyledi. Tam o günlerde Baku'dan bir dost "Şeki'nin Memarlık Abideleri" adlı bir kitap göndermişti. Nuha da denilen, Kafkas Dağları eteğinde, bizim Bursa'ya benzeyen ipek şehri Şeki, XIX. Yüzyıla değin önemli bir ipek merkezi, Hanlık idi. Birçok tarihsel yapı kentin gelbanasını arttırıyordu. Kitapta da pek güzel örnekleriyle çizimler, gravürler yer alıyordu. Umut'a öğrettim Kiril elifbasını ve yarım saat içinde bu kitabı okumağa başladı. Onun bu kararlılığı beni mutlu etti. Böylece yeni bir alfabe bilmenin yararını görme olanağına kavuştu oğlum.

Günümüzde, Azerbaycan'da eski dönemdeki kadar yayın çıkmıyor. Liberal ekonomik düzen, serbest ticaret ortamı kitap fiyatlarını arttırmıştır. Önceleri birkaç kapike alınan kitaplar artık onlarca manata ediniliyor. Yine de, Asıl Azerbaycan'dan, Nahcivan'dan meslekdaşlarım , yayımlanmış kitaplarını, dergileri göndermeyi sürdürüyorlar.

Kiril elifbasını öğrenmekle ne kazandım!

Azerbaycan'dan gelen kitapları kolayca okur oldum. Onlardan yararlandım. Çok sayıda yayın geldiği için sanki Azerbaycan'ın dost insanının arasında yaşıyormuş duygusunu kazandım. Oğuz Türkçesi konuşan bu diyarın sevgili halkını daha çok sevmeğe başladım. Öte yandan, yazdığım kitaplarda onlardan alıntı (iktibas) yaptım. Böylece kitaplarım, meslekdaşlarım arasında, özellikle okuma parçalarıyla dikkat çeker; renkli yayın olarak nitelendirilir oldu. Hazırladığım sözlükler, ders kitapları gerek üniversitemizin basım evinde, gerekse özel yayınevinde kitaplaştırıldı. Bu çalışmalarda en değerli kaynağım, yararlandığım bilgiler Azerbaycan'dan gelen yayınlar oldu.

Coğrafyacı olduğum halde, Çağdaş Türk Lehçeleri Bölüm Başkanı Dr Tahir Kahraman'ın isteğiyle bir ders yılı boyunca, haftada 4 saat, büyük tad alarak "**Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı**" dersi verdim. Öğrenci, belki ilk kez benden duydu Mehmet Rahim'i, Resul Rza'yı, Heyran Hanım'ı, Semed Vurgun'u, Nebi Hezri'yi, Hurşidbanu Natevan Hanım'ı, Sayat Nova'yı ve daha nicelerini. Elbette, bu derslerin değerini bilen bildi.

Öğrencilerden, fakülteyi bitirdikten sonra Baku'ya gidip orada yüksek lisans yapanların olduğunu öğrendim. Bu mutluluk bize yeter...

Edebiyat Fakültesi'nin Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencileri, bitirme tezi hazırlamak zorundadır. Danışman öğretim üyesi onları bana gönderir. Hayli varsıldır kitaplığımız. Önce, Kiril elifbasını öğrenmeleri için yol yordam öğretirim. Kısa sürede öğrenirler. Sonra yeniden gelirler odama; hangi konuda çalışma yapacaklarını söylerler...Şiir...Bahtiyar Vahapzade, Memmed Aslan, Memmed Araz (Coğrafyacı) Refik Zeka Hendan...Denemeler denilince akla Sabir Rüstemhanlı gelir. Onun Ömür Kitabı adlı eseri pek sevilmiştir. Şah İsmail Hatayi'yi düşman olarak gören öğrenci, bu kitabın Tebriz bölümünü okuduktan sonra gerçek tarih bilgisinin yanında, Türk dünyasının uygarlaşmasını da öğrenir. Birçok öğrenci böylece Azerbaycan'ın yalnız yazarlarını, şairlerini tanımakla kalmamakta; Türk dünyasının geniş coğrafyasında Azerbaycan ekininin, uygarlığının yerini, Azeri yazınının önemini de anlamaktadır. Ne mutlu ki, bazı başarılı tezler daha sonraları kitaplaştırılmakta ve geniş bir okur kitlesi bunlardan "müstefid" olmaktadır.

Günümüzde Azerbaycan da Latin kökenli alfabeye dönmüş bulunuyor. Fakat 1939'dan 1990'lara dek yayımlanmış onbinlerce kitap bugün hala kitaphaneleri, kütüphaneleri doldurmuş durmaktadır. Örneğin Baku'daki Ahundof Kütüphanesi ABD'deki Kongre Kütüphanesi ile karşılaştırılmaktadır. Öylesine varsıldır. Ayrıca Azerbaycan Milli Elmler Akademiyası'nın Kitaphanesi de pek büyük bir önem taşımaktadır.

Evet...Kiril elifbasını öğrenmiş olmakla gururluyum.
Bir yeni alfabe öğrenmek, insanın önünde yeni bir ufuk açılması demektir.

Acaba , Sahaflar Çarşısı'ndaki o delikanlı hala öğrenemedi mi, dükkanında satılan kitapların yazısını? Yıllar oldu. Acaba bir meslek kazandı mı, yoksa alfabe öğrenme konusunda bağınazlığı (taassup) hala sürüyor mu? Öğrenmiş olsaydı bu alfabe, neler kazanırdı !

Bu bilince erişmiş olsaydı, zaten öğrenirdi.

Prof Dr Emrullah Güney
14 Mart 2011. Diyarbakır. Türkiye